

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

СПЕЦИФІКА НЕВЕРБАЛЬНОЇ СИГНАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

SPECIFICS OF NON-VERBAL SIGNALING IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FOREIGN STUDENTS – RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION

В статті аналізується якість освітнього процесу під час підготовки іноземних студентів в закладах вищої освіти України, що забезпечується важливістю не тільки мовних особливостей комунікації, але й її невербальними складовими, оскільки в межах різних культур вони мають важливе місце в спілкуванні. Володіння невербальними засобами комунікації та знання їх особливостей у різних культурах сприяє розвитку міжкультурної компетентності викладачів закладів вищої освіти у сучасному глобалізованому світі. Опанування іншомовною вербальною системою спілкування, тобто іноземною мовою повинне доповнюватись опануванням навичок невербального спілкування для того, щоб сприяти більш ефективній та безконфліктній комунікації між представниками різних країн що особливо є важливим елементом у сфері вищої освіти. Важливі не тільки мовні особливості комунікації, але й її невербальні елементи, оскільки в межах культури певних спільнот вони можуть мати далеко не останнє місце в спілкуванні, адже невербальний тип поведінки часто має велике впливове навантаження.

Беручи до уваги ріст зацікавленості до мовних особливостей інших національностей та розвиток міжнародної співпраці та бізнесу, курс міжкультурної комунікації почав активно впроваджуватися в університетські навчальні програми у всьому світі. Проте, незважаючи на те, що останнім часом проблема міжкультурної комунікації викликає все більше зацікавлення серед науковців, проблема міжкультурної комунікації особливо з країнами Східної Азії все ще не досліджена на належному рівні. Значні відмінності в мові, культурі та історичному розвитку нашої країни та інших держав спричинили великий розрив у взаєморозумінні та поглядах на життя, що і є причиною взаємного культурного шоку та міжкультурних невдач. В більшості випадків, коли люди з різних лінгвокультур не можуть порозумітися, вони звертають увагу на невербальні засоби передачі мовлення, адже більшу кількість інформації ми отримуємо за допомогою невербальних засобів. Саме невербальні засоби комунікації можуть слугувати зв'язною ланкою між людьми з різних лінгвокультур для взаєморозуміння.

Ключові слова: невербальне спілкування, невербальна символіка, комунікативна поведінка, проксемічна відстань спілкування.

The article analyzes the quality of the educational process during the training of foreign students in higher education institutions of Ukraine, which is ensured by the importance of not only linguistic features of communication, but also its non-verbal components, since within different cultures they have an important place in communication. Possession of non-verbal means of communication and knowledge of their features in different cultures contributes to the development of intercultural competence of teachers of higher education institutions in the modern globalized world. Mastering a foreign verbal communication system, that is, a foreign language, should be supplemented by mastering non-verbal communication skills in order to promote more effective and conflict-free communication between representatives of different countries, which is especially an important element in the field of higher education. Not only the language features of communication are important, but also its non-verbal elements, because within the culture of certain communities they can have far from the last place in communication, because non-verbal behavior often has a great influence.

Taking into account the growing interest in the linguistic features of other nationalities and the development of international cooperation and business, the course of intercultural communication began to be actively introduced into university curricula all over the world. However, despite the fact that the problem of intercultural communication has recently attracted more and more interest among scholars, the problem of intercultural communication, especially with East Asian countries, is still not adequately researched. Significant differences in language, culture and historical development of our country and other countries have caused a big gap in mutual understanding and outlook on life, which is the cause of mutual culture shock and intercultural failures. In most cases, when people from different cultures cannot understand each other, they pay attention to non-verbal means of communication, because we receive a greater amount of information with the help of non-verbal means. It is non-verbal means of communication that can serve as a link between people from different cultures for mutual understanding.

Key words: nonverbal communication, nonverbal symbolism, communicative behavior, proxemic verbal distance.

УДК 81'221-161.2:378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.39>

Сафонова Н.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри лінгводидактики
та іноземних мов
Державного університету
інтелектуальних технологій і зв'язку

Михайленко В.О.,

канд. психол. наук,
доцент кафедри лінгводидактики
та іноземних мов,
Державного університету
інтелектуальних технологій і зв'язку

Вступ. Сучасний світ прагне до міжкультурної взаємодії та обміну досвідом з різними країнами. За допомогою мережі Інтернет та сучасних мас-медіа засобів зростає зацікавлення людей до

певних країн чи культур. Збільшилося бажання та можливості відвідувати ці країни та спілкуватися з іноземцями. Проте, неправильне відтворення норм поведінки щодо певної лінгвокультури може

спричиняти комунікативні труднощі та непорозуміння. Мовна культура – це сукупність ідей, цінностей, вірувань, установок, упереджень, міфи, релігійні обмеження та весь інший культурний «багаж», який приносять оратори до їх роботи з мовою певної культури. Мовна культура теж є займається передачею та кодифікацією мови. За думкою Шифмана, це передбачає «роль мови як основного засобу відтворення, конструювання та передача самої культури» [1, 58]. Соціально-культурні відмінності країн стають викликами здобуття освіти. Від них очікують спілкування, щоб адаптуватися в новому середовищі. Комунікаційна стратегія, реалізована іноземними студентами, пов'язана з культурою, яку вони приносять сюди вербально чи невербально [2].

Глобальні процеси початку XXI століття інтенсифікують міжнародні зв'язки, академічну мобільність студентів, міжособистісну та міжкультурну взаємодію в сучасному освітньому просторі. Адаптація іноземних студентів до ситуації навчання й проживання, зумовлена збільшенням потреби в подоланні географічних кордонів для надання освітніх послуг, стала нині важливим, але не досить розв'язаним питанням, яке стримує інтернаціоналізацію сучасної вищої освіти в Україні. Іноземні студенти намагаються спілкуватися усно, щоб уникнути недомовок. Вони змішали це з невербальним спілкуванням, таким як мова жестів, вираз обличчя та техніки переконання [2].

Матеріали та методи. Розширення медіа, особливо зі Сполучених Штатів та інших західних країн у всьому світі, призводить до більшої невербальної подібності між культурами, але найбільші культурні відмінності в невербальній комунікації виникають у категоріях зорового контакту, дотику та особистого простору [3, 112–113]. Невербальна комунікація, як і інші форми комунікації, залежить від контексту та також відрізняється між людьми в межах певної культурної групи [3, 113].

Пошук мовних методів та основ людської культури призведе до невербального спілкування, без якого різноманітність і витонченість сучасної мовної системи була б неможливою. Поки коментування значення невербальної комунікації в еволюції людської мови, Гаррісон і Краунч припустили, що «у розвитку кожної людини невербальне спілкування передує і, можливо, структурує всю подальшу комунікацію» [4, 461].

Результат. Проблема міжкультурної комунікації з країнами Середньої та Східної Азії ще не досліджена належним чином. Значні відмінності в мові, культурі та історичному розвитку наших країн спричинили великий розрив у взаєморозумінні та поглядах на життя, що і є причиною взаємного культурного шоку та міжкультурних невдач [12, 302].

Невербальній комунікації приділяється менше уваги, ніж вербальній комунікації як частині нашого

повсякденного життя. Дізнатися більше про невербальне спілкування та краще усвідомити використання невербальних сигналів нами та іншими може допомогти нам бути кращими партнерами у стосунках і кращими професіоналами. Крім того, вивчення культурних відмінностей у невербальній комунікації є важливим для студентів, які подорожують за кордон, а також через наш дедалі більш багатонаціональний діловий світ і розширення різноманітності та збільшення частоти міжкультурного спілкування в межах наших власних кордонів [5].

Саме знання невербальних засобів комунікації можуть слугувати зв'язною ланкою між людьми різних культур для взаєморозуміння, адже «...лише 35% інформації в процесі комунікації передається за допомогою мови, а 65% інформації ми отримуємо за допомогою невербальних засобів» [6, 149]. Для порівняння особливостей невербального спілкування й адаптації іноземних студентів в нашому регіоні з особливостями інших країн обрано Туркменістан, Китай та Японію, бо в цих країнах простежується великий контраст між семантикою наших звичних жестів та поз і тою семантикою, яка притаманна цим невербальним засобам у Туркменістані та країнах Далекого Сходу. Програми співробітництва до повномасштабного вторгнення росії між МЗС України і МЗС Туркменістану розглядали перспективу поглиблення політико-дипломатичної співпраці, розвитку економічного та транспортно-логістичного спрямування [7].

Розширення і активізація торгівлі, залучення українських компаній до участі в реалізації інноваційних та інфраструктурних проєктів в Туркменістані стало суттєвим поштовхом для поживлення співробітництва між нашими країнами, що особливо актуальним було в умовах економічного спаду через пандемію та має перспективи у майбутньому [7].

Вирішення завдання покращення якості навчально-виховного процесу: наближення змісту навчання іноземних громадян до реальних умов їх професійної і суспільно-політичної діяльності на своїй батьківщині; використання нових досягнень психологічної і педагогічної науки в процесі навчання, пошук оптимальних методів і форм педагогічної роботи – є нагальним вектором побудови технічної освіти в Україні.

Аспекти адаптації іноземних студентів до української вищої школи є досить складними, оскільки студенти стикаються з низкою проблем (незнання державної мови, якою ведуться заняття, культури, світосприйняття). Комунікативна поведінка китайців є високо контекстною, тобто пов'язаною з ситуацією спілкування, невербальною символікою (пози, жести, положення і тощо). До того ж, відповідно до китайських традицій, говорити повинен старший (за віком, соціальним статусом,

етикетною роллю тощо), а молодший повинен лише з повагою слухати та демонструвати свою зацікавленість. А комунікативна поведінка представників слов'янських народів сприймається як менш контекстна [8].

Уклін в японській культурі, на відміну від інших культур – вірець стриманості, витонченості, природності та поваги до іншої людини. Китайська поза «глибокий уклін» є найвищим виразом нерівності. Значення цієї пози можна сформулювати приблизно так: «Я вважаю себе набагато нижче за вас і готовий надавати вам різні послуги». Тим часом в Японії глибокий уклін є не стільки знаком приниженості і раболіпства, скільки поваги до іншого і смиренності. Якщо, за твердженням істориків, етнографів і просто мандрівників, не вклонитися низько в Китаї розглядалося як дуже зухвала, але разом з тим індивідуальна поведінка, що не порушує суспільних норм, то в Японії не вклонитися означає, насамперед, відхід від норм суспільної поведінки і оцінюється не як зухвала поведінка, а як грубе порушення етики, що виявляється в нечемності і неввічливості [9, 216].

У багатьох державах, включаючи Китай і Японію, офіційний уклін є необхідним ритуалом при знайомстві.

Туркмени в спілкуванні з оточуючими більш альтруїстичні (орієнтовані на колективізм, групизм і коммуналізм), в побуті – помірний достаток, особистісні відносини ставлять вище речових, відрізняються віротерпимістю і порівняно більшою толерантністю до невіруючих, орієнтовані на обережне поводження з природою. Туркмени, як і багато інших східних народів, дещо консервативні, свято вірять в силу традицій і намагаються їх дотримуватися. Тому для менталітету туркмен характерні риси традиційних суспільств [10]. Головною відмінністю між Україною, Китаєм та Японією є те, що українці відносяться до «контактної» нації, а китайці та японці – «неконтактної». Невербальна комунікація в Україні виражена більш експресивно, а в Китаї та Японії – стримана та спокійна. За способом використання українські жести (порівняно з японськими і китайськими) відрізняються енергійністю та інтенсивністю. Жести (і українські, і японські, і китайські) виявляються в умовах національно-специфічного контакту й обумовлюються ситуацією та соціальними ролями комунікантів. Вказаних країнах Сходу не прийнято саморозкриватися прилюдно, ввічливим вважається стриманість, демонстрація ритуальної пошани [6]. Поняття проксемики можна розуміти як частина невербальної мови (або мови тіла). Дослідження науковців Карні та Кадді у цій галузі, які розглядають, наскільки малі зміни в мові нашого тіла можуть мати значні наслідки на соціальну взаємодію [11]. Проксемічні відстані країн Сходу дещо більші, ніж у слов'янських регіонах.

Також китайська культура є контекстною на відміну від української. у східних слов'ян звична дистанція спілкування дещо менша, тому не треба дивуватися, коли китаєць під час розмови спробує відсунутись, щоб тримати звичну дистанцію, чим може образити співрозмовника. При цьому слід пам'ятати, що дозволена сидяча чоловіча поза – прямий корпус та злегка розведені у колінах ноги, а жіноча – ноги, зімкнуті у колінах. Сидіти, поклавши ногу на ногу, можливо, хоча і вважається дещо вільною позою [7].

Більшість жестів в Японії та Китаї мають не ту семантику, що аналогічні жести у нашому регіоні. При виразі позитивного ставлення не дозволяються дотики до співрозмовника, крім рукостискання на європейський манер (тільки для чоловіків). У невербальній поведінці людей країн Далекого Сходу гендерні розбіжності більш виражені [10].

Володіння невербальними засобами комунікації педагогів вищої школи та знання їх особливостей у різних культурах сприяє розвитку міжкультурної компетентності індивіда у сучасному глобалізованому світі.

В цілому відмінності жестів, поз і проксемики між культурами України, Китаю та Японії зводяться до того, що культури Далекого Сходу є неконтактними (дистантними), тобто у них не прийняті дотики до незнайомих, а слов'янські культури відносяться до контактних, де це допускається з позитивною метою.

Висновки. Всі ці особливості та багато інших потребують знання семантики поз та жестів в вказаних країнах для того, щоб не створювати конфліктів та досягати ефективної комунікації в освітньому середовищі. Люди з різних культур живуть у різних чуттєвих реаліях [12, 304]. Вони бачать, чують, відчувають і відчувають запах лише того, що має для них якесь значення або значення. Вони зосереджуються на тому, що вписується в їхній особистий світ визнання, а потім інтерпретують це через систему відліку своєї власної культури. Неправильне тлумачення спостережуваних невербальних знаків і символів, таких як жести, пози та інші рухи тіла, є певним комунікаційним бар'єром. Однак можна дізнатися значення цих повідомлень, як правило, неформальними, а не формальними способами. Важче зрозуміти невисловлені коди іншої культури, які є менш очевидними, наприклад поводження з часом і просторовими відносинами та тонкі ознаки поваги чи формальності [13]. Якщо поділитися своїми культурними нормами та дізнатися про норми іноземних студентів, то це допоможе краще зрозуміти різні невербальні стилі та впоратися з ними.

Вивчення культурних відмінностей у невербальній комунікації є важливим для людей, які

подорожують за кордон, а також через наш дедалі більш багатонаціональний діловий світ і розширення різноманітності та збільшення частоти міжкультурного спілкування в межах наших власних кордонів [14].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Schiffman, H. F. *Linguistic Culture and Language Policy*. London: Routledge, 1996. p. 58.
2. Foreign Students Communication Problem. URL: <https://news.unair.ac.id/2015/12/25/foreign-students-communication-problem/?lang=en> (дата звернення 20.01.2024).
3. Pease, P., Pease, B. *The Definitive Book of Body Language* (New York, NY: Bantam, 2004), pp. 112–113.
4. Harrison, R P et al. (1972). *The Nonverbal communication Literature*. *The Journal Communication*, Vol. 22, pp. 460–476.
5. Nonverbal communication in context. URL: <https://open.lib.umn.edu/communication/chapter/4-4-nonverbal-communication-in-context/> (дата звернення 28.01.2024)
6. Малахова Ю. Проблема міжкультурної комунікації при викладанні японської мови. *Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць*. Київ. 2013. Вип. 45. С. 147–149.
7. 7.Новини Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/> (дата звернення 28.01.2024)
8. Божко Н. М. Особливості вербальної, невербальної та паравербальної комунікації представників китайського етносу як учасників міжкультурного контакту. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, вип. 58/2017. 2017. С. 244–247.
9. Костевич Н. С. Нерозривність вербальних та невербальних засобів комунікації в японській культурі у контексті міжкультурної комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія» : збірник наукових праць. 2018. – Вип. 1(69). С. 216–218.
10. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. – Київ : Освіта України, 2014. 289 с.
11. Carney, D. R.; Cuddy, A. J. C.; Yap, A. J. (2015). Review and summary of research on the embodied effects of expansive (vs. contractive) nonverbal displays. *Psychological Science*, 26(5), 657–663. <https://doi.org/10.1177/0956>
12. Сафонова Є.П., Сафонова Н.В. Специфіка невербальної сигналізації у процесі підготовки іноземних студентів – здобувачів технічної вищої освіти. *Технічне регулювання, метрологія, інформаційні та транспортні технології : праці XI між нар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 22–23 жовтня 2021 р. Одеса, 2021. С. 302–306.*
13. Overcoming Obstacles in Intercultural Communication. URL: <https://medium.com/@AFS/overcoming-obstacles-in-intercultural-communication-fee25a0ea689> (дата звернення 23.01.2024).
14. Riggio, R. E., “Social Interaction Skills and Nonverbal Behavior,” in *Applications of Nonverbal Behavior Theories and Research*, ed. Robert S. Feldman (Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1992), 15.